

ANDOVER-HARVARD LIBRARY

AH 61YF E

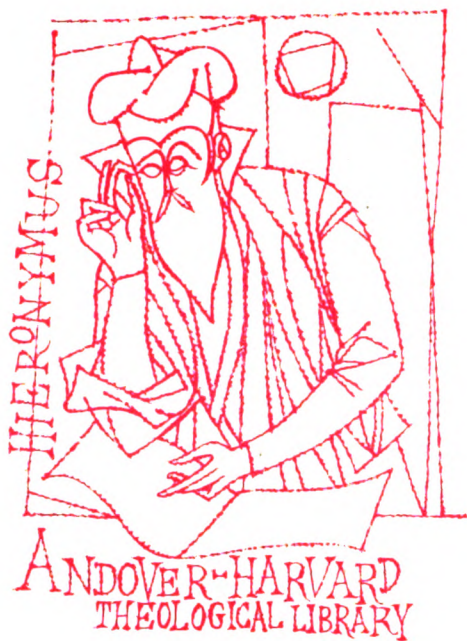

Rec'd 1970.2

V25-26

1881-1882

7

MEDEDEELINGEN

VAN WEGE HET

NEDERLANDSCHE ZENDELINGGENOOTSCHAP;

bijdragen tot de kennis der zending en der
taal-, land- en volkenkunde van
Nederlandsch Indië.

UITGEGEVEN DOOR

BESTUURDERS VAN VOORNOEMD GENOOTSCHAP.

ZES EN TWINTIGSTE JAARGANG.

TE ROTTERDAM, BIJ

M. WYT & ZONEN.

Drukkers van het Nederlandsche Zendinggenootschap.

1882.

I N H O U D.

Land- en volkenkunde van Nederlandsch-indië.

	Bladz.
Naar en op de Pasar, door C. POENSEN	1.
De inlandsche christengemeenten op de Ambonsche eilan- den, door F. W. G. KEMMANN, Predikant te Amboina.	31.
Id. (<i>Vervolg</i>).	243.
Uit het koloniaal verslag van 1881. (Departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid).	55.
Tiang-dèrès, door J. KREEMER	123.
De Meisjes-, kost- en dagschool, te Tomohon (Minahassa), Verslag van de Commissie van Toezicht	154.
Eene fosso, te Raanan, in het Koemelemboeaaische (Mina- hassa), door J. BODDÉ	235.
De christelijke zending in de residentie Timor, door W. M. DONSELAAR	269.
Djôkô-Këndil, door J. KREEMER.	339.
Wat is tot hiertoe van wege het Genootschap verricht tot het openen eener zending in Bolaäng-Mongondou? door J. C. NEURDENBURG	354.

Algemeene Land- en Volkenkunde.

„India in 1880” en „Men and events of my time in India.” Twee werken van Sir RICHARD TEMPLE, door J. C. NEURDENBURG	154.
---	------

Dagboeken, Verslagen en brieven uit de Zending.

Pëniwen, door J. KREEMER	72.
Bericht nopens den voortgang der Evangelisatie in de Minahassa over het jaar 1881	290.

Statistieke opgaven van het aantal gedoopten, aangenomen lidmaten en ingezegende huwelijken in de Minahassa, gedurende het jaar 1881	311.
Staat der genootschapsscholen in de Minahassa, op ult ^o . December, 1881	317.
Verslag mijner verrichtingen en bevindingen, over het jaar 1881, door J. KRUIJT, te Môdjô-warnô	380.
Staten van de gemeenten, scholen en zieken, in den werkring van den zendeling te Môdjô-warnô. (1881).	401.
Staat der gemeenten in Kediri-Madioen, op ult ^o . 1881, door C. POENSEN	406.

De Zendingwetenschap.

Bijgeloof, door C. POENSEN	80.
Bijgeloof. — Godsdienst, door J. C. NEURDENBURG.	116.
Evangelieprediking voor heidenen. (Eene voorlezing), door N. GRAAFLAND	174.
Het Bijgeloof in zijn ontstaan, zijnen voortgang en zijne versteening, met een enkel woord over zijne genezing, door J. C. NEURDENBURG	199.
Actenstukken in betrekking tot de geschiedenis der zending in de Nederlandsche koloniën, door J. C. NEURDENBURG.	322.
Id. (<i>Vervolg</i>).	407.
Eene opmerking van JOHN COLERIDGE PATTESON, over Taal, door J. C. N.	338.

De Christelijke zending in de residentie Timor.

De hulpprediker w. m. DONSELAAR trad, tijdens zijn tijdelijk verblijf in het Vaderland, den 6^{den} Maart 1882, in den bidstond van het Nederlandsche zendelinggenootschap, in de Walekerk te Utrecht op, en deed bij die gelegenheid eenige mededeelingen aangaande de zending in de residentie Timor, die hier in hoofdzaak worden wedergegeven.

Geachte H.H.! Uitgenoodigd door het Bestuur der Afdeeling van het Nederlandsche zendelinggenootschap alhier, om in dezen bidstond voor te gaan, verwacht ge van mij hoofdzakelijk eenige mededeelingen over het gedeelte van den zendingsakker in onze Oost, waar ik sinds geruimen tijd mijn' werkkring vond. Dit is de Residentie Timor. Wel was ik de laatste twintig jaren ter hoofdplaats Koepang aan eene gevestigde gemeente verbonden, doch ik kon desniettemin ook als zendeling werkzaam blijven, waartoe de gelegenheid mij dan ook geenszins ontbroken heeft.

Moge het zijn ter bevordering uwer deelneming en volharding in de heilige zaak der zending, als ik u eerst een en ander mededeel aangaande land en volk, vervolgens van hetgeen daar geschiedt voor de uitbreiding des Christendoms, en ten slotte u wijs op de vrucht, die er van het zendingwerk gezien wordt. Wegens de beperktheid des tijds, zal ik mij bij een en ander slechts kunnen bepalen tot enkele bijzonderheden, voor welker

eenvoudige mededeeling ik uwe welwillende aandacht bescheidenlijk inroep.

I.

Zoo als u bekend is, bestaat de residentie Timor uit de helft van het eiland Timor zelf en een aantal omliggende eilanden, waarvan de gezamenlijke uitgebreidheid eene oppervlakte beslaat grooter, dan geheel het Koninkrijk der Nederlanden. Om u de voorstelling der grootte van sommige eilanden van den Timoreeschen archipel gemakkelijker te maken, zij opgemerkt, dat het eiland Savoe in grootte ongeveer gelijk is aan de provincie Utrecht; Rotti aan de provincie Gelderland; Soemba of Sandelhout-eiland aan Friesland, Groningen en Drenthe te samen, terwijl het eiland Timor in zijn geheel in oppervlakte vrij wel gelijk is aan Nederland.

Bijzonder vruchtbaar zijn die eilanden niet. De meeren-deels rotsige bodem en, over het algemeen, gebrek aan water, zijn daartegen onoverkomelijke hinderpalen. De andere helft van Timor, aan Portugal behoorende, is vruchtbaarder, en daar bestaat eene vrij aanzienlijke koffie-productie. Aanvankelijk met dwang ingevoerd, is later de cultuur vrij gelaten, met de geheel vrije beschikking over het product, waarvan thans de inlander groot voordeel geniet. Ook sommige streken van het Nederlandsch grondgebied zijn voor die cultuur geschikt; doch de verplichte invoering er van strookt niet met de politiek van ons Gouvernement, dat alleen over eene geringe bevolking, langs de baai van Koepang, rechtstreeks gezag oefent, en overigens in de geheele residentie aan de inlandsche vorsten, behoudens erkenning van het Nederlandsch Gouvernement als opperheer, het zelfbestuur overlaat. Ofschoon voor een groot deel geen vruchtbaar

land, is Timor toch in den letterlijken zin „een land vloeierende van melk en honing”, want er is overvloed van hoornvee en van bijen, zoodat het was een aanzienlijk artikel van uitvoer vormt. Ook mag de uitvoer van paarden genoemd worden.

De eilanden van den Timoreeschen archipel zijn meeren-deels schaars bevolkt. De bevolking van Timor, een eiland, zoo als reeds werd opgemerkt, in zijn geheel zoo groot als Nederland, zal ruim gerekend de 400,000 zielen niet te boven gaan. Bij eene reis eenigszins diep in het binnenland, moesten we bij gemis van eene menschelijke woning, herhaaldelijk ons nachtverblijf onder het geboomte opslaan. Die schrale en bovendien in kleine gchuchten zeer verspreide bevolking, is geen gering bezwaar voor het zendingwerk, dat tot zijn welslagen behoefte heeft aan eene meer samen wonende bevolking.

In verband met den lagen trap van ontwikkeling, waarop het volk staat, is ook de taal nog zeer arm, en, bij gebrek aan woorden om meer afgetrokken denkbeelden uit te drukken, tevens bijzonder beeldrijk. Bij een verblijf onder de Timoreezen, maakte een hunner ons de opmerking, dat zij vóór de komst der Europeanen in huu land zeer onwetend waren. Als ze visch aten wisten ze niet, dat ze de graat moesten verwijderen, en als ze laroe – een gegiste drank van het sap van den lontarpalm bereid – als ze laroe dronken, wisten ze niet, dat ze het bittere bezinksel moesten laten blijven; doch van de Europeanen hadden ze geleerd, wanneer ze visch aten, de graat, en wanneer ze laroe dronken het bezinksel weg te werpen. Voor westersche ooren moge zoo iets vreemd klinken, de landgenooten van den spreker waren geen oogenblik in twijfel aangaande de eigenlijke bedoeling der beeldspraak, die wel geen werkelijkheid, maar toch volkomen waar-

heid uitdrukte. De man wilde eenvoudig te kennen geven, dat de Timoreezen vóór de komst der Europeanen zeer dom en onbedreven waren, maar van hen veel dat goed en nuttig was, hadden geleerd.

De maatschappelijke en zedelijke gesteldheid der eilanden van den Timoreeschen archipel is meestal nog zeer droevig. Wij kennen die nog slechts ten deele. Het maakt een' treurigen indruk, wanneer we in aanmerking nemen, dat Nederland reeds meer dan twee en een halve eeuw in het bezit dier eilanden is, en de binnenlanden van de meesten nog steeds een gesloten boek voor ons zijn gebleven. Alleen van de kuststreken is ons een en ander bekend; doch de binnenlanden van Midden-Flores, van Alor, van Lomblem zijn nog door geen' Europeaan bezocht, en wat daar is en wat daar geschiedt, is ons nog genoegzaam onbekend. Van Soemba werd eerst in den laatsten tijd een tip van den sluier opgelicht, die den donkeren toestand daar voor ons bedekt houdt. Er is dan ook in het binnenland dier eilanden geen vertegenwoordiging van ons gezag, slechts op enkele punten aan de stranden. Wij kunnen thans van elk dier eilanden niet afzonderlijk spreken. Slechts merken we in het algemeen op, dat diepe onkunde, barbaarsche zeden, wreede willekeur der hoofden, onveiligheid van leven en eigendom, aanhoudende onderlinge veeten en bloedige strijd, benevens slavenhandel allerwege heerschende zijn, waar het licht en de hervormende kracht van het Evangelie nog niet zijn doorgedrongen.

Uitgenomen de mohammedanen, die hier en daar aan de kusten gevestigd zijn, bestaat de bevolking uitsluitend uit heidenen. Nevens de geesten der afgestorvenen, vereeren ze een aantal ondergeschikte goden, die de leiding der verschillende natuurkrachten in handen

hebben, terwijl boven allen een Opperste wezen staat, dat over alles heerscht. Dit heet bij de Timcreezen Oesi-Néno, de Heer des Hemels; bij de Rottineezen Manek-toewa-lai, de Heer die boven zetelt; bij de Savoeneezen Déo, de Heer of Allerhoogste.

Gelijk bij het menschdom, overal en ten allen tijde, op hetzelfde standpunt van ontwikkeling, dezelfde verschijnselen worden waargenomen, heerscht ook hier algemeen het geloof aan tovenaars en heksen, die onheil, ziekte en dood kunnen teweegbrengen, en menigeen hiervan verdacht, wordt door een familielid van den zieke of doode heimelijk om het leven gebracht.

De heiden, in gestadige vrees voor allerlei booze machten, die hem belagen, tracht zich daartegen te beveiligen door het dragen van amuletten en voorbehoedmiddelen, doch overigens leeft hij in den regel zonder eenig openlijk godsdienstbetoon. Alleen in tijden van algemeenen nood en druk zoekt hij door offer en schuldbelijdenis, de machten, van welke hij zich afhankelijk gevoelt, te verzoenen en hunnen toorn te stillen. Zóó bij buitengewoon aanhoudende droogte, die den oogst bedreigt, of bij heerschende ziekte, die velen ten grave sleept. Inzonderheid zijn het de pokken, die meermalen groote verwoesting onder de bevolking dier eilanden hebben aangericht. Bij de laatste pokken-epidemie was de sterfte ontzettend groot, namelijk dáár waar geen inenting bestond. Op het eiland Savoe werd bijna de helft der bevolking door die geduchte ziekte weggeraapt. De inenting, toen ook door roomsche geestelijken en protestantsche zendelingen verricht, heeft ontegenzeggelijk haar groot nut bewezen in het stuiten en keeren der pokziekte.

Een jaar na die epidemie bezochten wij het eiland

Savoe en aanschouwden daar nog allerwege de sporen der treurige verwoestingen, door de ziekte aangericht, vooral in de vele ledige en verlaten huizen, waarvan de bewoners uitgestorven waren. Die zware bezoeking werd in Gods hand een zegen voor velen en de aanleiding der stichting van de eerste christengemeente op Savoe. Jammer en geweën hadden over het geheele eiland weêrklonken, bij het verlies van zoo vele dierbare betrekkingen, en geen heul, geen vertroosting was gevonden in het geloof aan die bovenaardsche machten, die men zich niet anders dan als vertoornd en verbolgen kon voorstellen, en die zij te vergeefs met offeranden hadden getracht te verzoenen. Nu was hun hart losgemaakt van dien godsdienst, die geen steun in smartelijk lijden, geen troost in grievend leed, geen hope bij den dreigenden dood kon schenken, en zoo was het geopend en vatbaar geworden voor het lieflijk evangeliewoord van Gods vaderliefde in Christus tot redding en behoud van zondaren. Een paar honderd Savoeneezen konden worden opgenomen in de christelijke gemeente, die daar thans tot eenige duizenden is aangegroeid.

Ook in de binnenlanden van Timor richtte de pokziekte hare verwoestingen aan. Bij die gelegenheid woonden wij eene offerande bij aan Oesi-Néno, den hoogsten god gebracht. Eene soort van altaar werd opgericht van houten palen, en boven belegd en rondom behangen met stukken katoen van eigen weefsel. Daarop werden geplaatst een paar gouden amuletten en een paar brandende waskaarsen. Het volk stond om het altaar geschaard met de oudsten vooraan. Een witte buffel en een wit varken werden geslacht tot offeranden. Een der oudsten trad nu voor, ontdeed zich van alle sieraden en ontblootte het hoofd. Met naar den hemel opgeheven rechterhand,

waarin een oor van den geslachten buffel, richtte hij tot Oesi-Néno een gebed, dat van de beeldspraak ontdaan, aldus luidde: „O, onze Heer, die hoog zijt boven allen en over alles regeert, dit offer, dat wij u aanbieden, moge door U aangenomen worden als eene ondersteuning van ons smeekgebed. Wij allen zijn, als onvernunftige dieren voor u, geheel onwetend, en hebben daarbij niet recht gehandeld en leugen en bedrog gepleegd. Daarom zijt Gij tot ons nedergekomen, om met ons te richten, ons te bestraffen, velen van ons doodende en anderen sparende. Wij bidden U om vergeving, en dat Gij uwe straffen van ons wilt wegnemen en ons gezondheid en welvaart schenken in deze wereld, die de uwe is. O, onze Heer! die hoog zijt boven alles, verhoor ons!” De laatste woorden van elken volzin werden door al de aanwezigen met luide stem herhaald.

Opmerkelijk, dat niet alleen in dit gebed het schuldgevoel duidelijk spreekt, maar evenzeer in de toespraak, die de Timorees houdt tot de afgeslagen hoofden zijner vijanden, waarbij hij zich verontschuldigt, dat dit niet is geschied uit persoonlijken haat, maar door de eigen schuld van den verslagene, die er zelf aanleiding toe heeft gegeven. Uit een en ander blijkt het zedelijk bewustzijn ook van deze heidenen, als die toonen het werk der wet geschreven te hebben in hunne harten, hun geweten medegetuigende. En zoo biedt dit schuldgevoel een aansluitingspunt voor de blijde boodschap der verlossing, die daar is in Christus Jezus.

II.

Vestigen wij het oog op hetgeen in dit gedeelte der heidenwereld wordt verricht tot uitbreiding van het Christendom, dan komt in de eerste plaats in aanmerking

het zendingwerk der Roomsch-katholieke kerk. Reeds lang vóór de Nederlanders, hadden de Portugeezen zich op Timor en de omliggende eilanden gevestigd. Stond bij de Hollanders, waar zij vasten voet trachtten te verkrijgen in de vreemde gewesten, het handelsbelang op den voorgrond en zorgden zij in de eerste plaats voor de oprichting van een handels-etablisement, de Portugeezen beijverden zich tevens al dadelijk om christelijke gemeenten onder de heidenen te stichten. Daarbij werd echter meer gezien op het aantal, dan op het gehalte der gedoopten. Men vergenoegde zich den heidenen eenig oppervlakkig onderwijs te geven in de roomsche kerkgebruiken, en hun het „Onze Vader” het „Ave Maria” en enkele andere gebeden in de Portugeesche taal van buiten te doen leeren. Duizenden heidenen, ook hier en daar in het latere Nederlandsche Timor, werden op die wijze tot het Christendom gebracht. Daarbij schijnen ook wel eens dwangmiddelen te zijn gebezigd. Althans in ons handelsverdrag met het eiland Solor, waar wij den eersten Portugeeschen post in die streken veroverden, werd door de inlandsche bevolking, ten deele mohammedanen, de voorwaarde bedongen, dat niemand hunner tot de aanneming van het Christendom zou mogen worden „gepersuadeerd.”

Na de scheiding van Portugal zijn op Nederlandsch grondgebied de uiterlijke kenteekenen der Roomsch-katholieke kerk genoegzaam geheel verdwenen. Alleen worden nog bij sommige hoofden crucifixen, Mariabeeldjes en paternosters aangetroffen, waarvan men thans zelfs de beteekenis niet meer weet; maar die toch altijd nog met zekeren eerbied worden bewaard en behandeld. Van christelijke kennis is geen spoor aanwezig en de bevolking

kan niet anders worden beschouwd, dan als volslagen heidensch. Door den Bisschop te Batavia, het hoofd der Roomsch-katholieke kerk in Nederlandsch-indië, is onlangs het verzoek aan het Gouvernement gericht tot plaatsing van een roomsch katholiek geestelijke in midden-Timor, doch wordt daarbij als werkkring van de nieuwe statie niet midden-Timor alleen, maar het gansche Nederlandsche grondgebied op het eiland Timor begeerd. Wij hopen en vertrouwen, dat het tweede gedeelte van dit verzoek niet zal worden toegestaan; want bij inwilliging daarvan, zou tot het begeerde terrein, dan ook behooren de werkkring van de Protestantsche kerk in het westelijk deel van het eiland Timor. Daar het bekend is, dat de Roomsch-katholieke kerk gaarne propageert onder Protestantsche gemeenten nieuwelings uit de heidenen gesticht, zoo dreigt daarbij het gevaar, dat zich hier de tooneelen herhalen, die in de Minahassa van Menado zooveel verwarring hebben aangericht, wat in het belang der bevolking zelve dient te worden vermeden.

Tot de gebruiken der Roomsch-katholieke kerk in Portugeesch Timor behoort ook de jaarlijksche voorstelling van het lijden des Heeren door levende personen. Een vorst uit het binnenland verzocht ons om christelijk onderricht. Daarbij bleek, dat hem nog al eene en andere bijzonderheid bekend was van de lijdensgeschiedenis. Wij vernamen toen, dat hij zulk eene lijdensvoorstelling op Portugeesch gebied bijgewoond en inzonderheid een' sterken indruk verkregen had van het schrikwekkend uiterlijk van KAJAFAS en de leden van den Joodschen Raad, die allen van baarden en wenkbrauwen van geitenhaar waren voorzien.

Toen in 1859 de overeenkomst bekrachtigd werd, waarbij oostelijk Flores en eenige andere plaatsen tot dusverre aan Portugal hehoorende, tot Nederland over-

gingen, is van Portugeesche zijde de voorwaarde gesteld, dat Nederland in de godsdienstige behoeften der Inlandsche Roomsch-katholieke christenen zou behooren te voorzien. Aan die voorwaarde wordt door het Nederlandsche Gouvernement op onbekrompen wijze voldaan, in veel ruimer mate zelfs dan immer door Portugal geschiedde, zoodat de Roomsche christenen dáár, bij den overgang veel hebben gewonnen. Was er tijdens het Portugeesch bestuur nauwelijks een enkele geestelijke duurzaam werkzaam, thans zijn er van wege ons Gouvernement een viertal pastoors op het oostelijk deel van Flores geplaatst. De Roomsch-katholieke kerk heeft daar eene zending gevestigd, die door hare krachtige organisatie, eene macht onder de inlandsche bevolking wordt, en naar alle zijden in de residentie Timor zich tracht uit te breiden. Behalve de vier door het Gouvernement bezoldigde pastoors, zijn daar nog eenige broeders der Jezuitenorde werkzaam, ook voor het onderwijs der mannelijke jeugd, terwijl sinds korten tijd een zestal zusters Franciscanessen de opvoeding der vrouwelijke jeugd met veel opoffering en toewijding behartigen. Inderdaad de Roomsche kerk geeft daar in de heidenwereld het voorbeeld van de aaneengesloten kracht en werkzaamheid, die voor de protestanten beschamend is, en dezen wel mag aansporen tot verdubbelden ijver in de kracht des Heeren, opdat daar de Evangelische zending, die door de Roomsche missie ernstig wordt bedreigd, niet overvleugeld worde. Het aantal inlandsche christenen wordt door de geestelijken opgegeven als ongeveer 20,000 bedragende.

Bij den schreienden nood der heidenwereld. willen we den arbeid der roomsche missie geenszins wraken; maar ons veeleer verblijden, als ook door haar, zij het ook „onder een deksel” toch Christus gepredikt wordt, en

die arbeid leidt tot de geestelijke, zedelijke en stoffelijke verheffing der inlandsche bevolking. Alleen moeten wij afkeuren, als de Roomsche kerk, zoo als zij gaarne doet, tot den arbeid der Protestantsche zending ingaat, en daar onder de jeugdige gemeenten verwarring en verstoring aanricht, tot groote schade van vele nog onvaste gemeederen. Daar is, ook zelfs in de residentie Timor, nog plaats genoeg voor den arbeid van roomschen en protestanten, ieder op zijn eigen zendingveld, zonder dat er vooreerst gevaar bestaat tot botsing.

De zendingwerkzaamheid der protestanten bepaalde zich, tot dusverre, tot het eiland Rotti en een klein deel van het eiland Timor, en werd daar verricht door het Nederlandsche zendelinggenootschap. Het kwam daar echter tot geen geregeld voortgezette arbeid. Herhaaldelijk werd die arbeid, door verschillende omstandigheden – met tusschenpoozen van jaren soms – afgebroken, tot schade van de inlandsche gemeenten, die voor hare ontwikkeling aanhoudende leiding en opbouwning behoeven. Nogtans werden de grondslagen gelegd, waarop later kon worden voortgebouwd. Dat wordt ook door de inlandsche christenen dankbaar erkend. Onder de giften aan het Nederlandsche zendelinggenootschap werd, nog niet lang geleden, er eene vermeld van de gemeente te Babauw op Timor „uit dankbaarheid voor hetgeen dat Genootschap vroeger voor haar deed.” Thans is aan het werk dáár en op Rotti meerdere vastheid verzekerd, door de plaatsing, van wege het Gouvernement, van twee Hulppredikers, die tevens als zendingen kunnen werkzaam zijn. Op Rotti behoorden miinstens twee Hulppredikers te zijn. Verblijvend is het, dat het Gouvernement in de behoefte wil voorzien. Maar de personen ontbreken. Wij hopen, dat eerlang voor die betrekking opgeleide en wel toegeruste mannen zullen kunnen worden uitgezonden.

Op het eiland Savoe werd in de laatste jaren eene zending aangevangen door het Nederlandsche zendelinggenootschap, die hare vertakkingen reeds heeft onder de Savoencezen, die gevestigd zijn aan de kusten van Soemba of Sandelhout-eiland. En nu, dezer dagen, werd op laatstgenoemd eiland door de Nederlandsche Gereformeerde Zending-vereeniging een zendeling geplaatst, die zich voorbereidt tot den arbeid onder de Soembaneezen. Vijf protestantsche zendingen zijn er nu werkzaam in de residentie Timor. Twee hunner ontvingen hunne opleiding van het Nederlandsche zendelinggenootschap, één van de Utrechtsche zendingvereeniging, één van de Nederlandsche zendingvereeniging en één van de Nederlandsche gereformeerde zendingvereeniging. Dus nog al verscheidenheid van richting gelijk op geen ander zendingveld in Nederlandsch-indië. Tot dusverre mochten deze zendingen in één' geest en zin samen werken, en wij hopen, dat daarin ook voortaan geene verstoring kome. Bij overeenstemming in de hoofdzaken, treden hier, tegenover de heidenwereld, de verschillen, die de christenen in Europa onderling verdeelen, geheel op den achtergrond. En ook wij wenschen „die zonden van het Westen niet naar het Oosten over te brengen” (GÜTZLAFF). Ze zullen er later wel van zelf ontstaan. Het aantal inlandsche christenen op de Protestantsche zendingposten kan op ongeveer 14000 worden geschat.

Onder de middelen tot bevordering van het Christendom in de residentie Timor, mag ook het schoolonderwijs niet onvermeld blijven. De scholen dáár oorspronkelijk door het Nederlandsche zendelinggenootschap opgericht, bevinden zich thans in handen van het Gouvernement, dat haar getal op Timor en Rotti tot zes en twintig heeft gebracht, benevens ééne op Savoe. De Roomschen ver-

zorgen hunne eigen scholen, en begeeren van de gouvernementsscholen niet gediend. Daartoe ontbreken ons de middelen. Volgens de wet is godsdienstonderwijs in alle gouvernementsscholen in geheel Ned.-Indië verboden. Dat de Regeering geen godsdienstonderwijs toelaat in de door haar gestichte scholen onder eene gemengde of uitsluitend mohammedaansche bevolking, als op Java en Sumatra, is alleszins te billijken. Immers de mohammedanen zouden hunne kinderen naar geen christelijke school zenden, evenmin als hier de israëliet. Maar te veroordeelen is, dat het verbod van algemeene strekking is, zonder onderscheid van land of volk, en derhalve ook dáár, waar onder eene uitsluitend heidensche of protestantsche bevolking geenerlei bezwaar tegen christelijk onderwijs bestaat. Alles hangt echter ook hier van den onderwijzer af. Is die een man van christelijken zin, dan zal ook zijn onderwijs in christelijken geest gegeven worden; en is de onderwijzer zelf geen belangstellend christen, wat is er dan van zijn christelijk onderwijs te wachten, al ware dat ook bij de wet voorgeschreven? Evenwel, wij wenschten, dat in de gouvernementsscholen onder de heidenen en inlandsche protestantsche christenen, het christelijk onderwijs, althans dat in de bijbelsche geschiedenis, werd vrij gelaten. Ook de Inspecteur van het inlandsch onderwijs in de Molukken, dien wij bij de inspectie der scholen op het eiland Rotti in 1880 mochten vergezellen, sprak als zijne overtuiging uit, dat bij eene bevolking als dáár, christelijk onderwijs en schoolonderwijs niet gescheiden maar gepaard moesten gaan.

III.

Vraagt ge, geachte Hoorders, naar de vruchten van den arbeid op den zendingakker, waarheen wij uwe aan-

dacht leidden, dan mag ik in de eerste plaats wijzen op de verbetering van den maatschappelijken toestand dáár, waar de evangeliëprediking aanvankelijk ingang mocht vinden. De maatstaf, dien we bij de beoordeeling van dien toestand aanleggen, mag billijker wijze geen andere zijn, dan de naaste heidensche omgeving. Daarbij mag ook niet vergeten worden, dat eerst in den laatsten tijd het zendingwerk dáár eenige meerdere vastheid en uitbreiding verkreeg, terwijl het jaren lang tot zeer beperkte krachten zich bepaalde. En ziet dan, hoe het Evangelie de barbaarschheid doet wijken, de ruwe zeden verzacht, orde en vrede bevordert en den geheelen maatschappelijken toestand allengs hervormt en vernieuwt. Terwijl de heidensche stammen gedurig onderling in oorlog verkeerden, en de hand des eenen steeds opgeheven is tegen die des anderen, heerscht dáár, waar het Christendom zijn invloed doet gelden, een staat van duurzame rust en vrede. En waar die vrede door strijd soms wordt verbroken, daar wordt de oorlog toch van de zijde der christenen op heel wat minder wreede wijze gevoerd dan voorheen. De heiden is gewoon, den vijand ook in zijne woning verraderlijk te overvallen en zoowel van vrouwen als van mannen, zoowel van kinderen als van grijsaards de hoofden af te slaan en met zich te voeren. Allerwege in de binnenlanden van Timor vindt men zulke hoofden op hooge staken tentoongesteld. Die hoofden der vijanden zijn de grootste roem en eere van den heidenschen Timorees, en naar het getal dier afgeslagen hoofden is ook het getal eereteekenen berekend, waarmede hij het recht heeft zich te versieren. Een inlandsch vorst wees ons met trots op zijn' twaalfjarigen zoon, die zich reeds zulk een eereteeken verworven had door het afslaan van een menschenhoofd. Een enkele van de vele barbaarsch-

heden, die we uit de heidenwereld konden mededeelen, willen we hier vermelden. 't Is nog niet lang geleden, dat op last van een' vorst op het eiland Soemba, 27 mannen, enkel op vermoeden van veediefstal, op wreed-aardige wijze werden ter dood gemarteld. Aan elkander gebonden en op eene rij geplaatst, werd aan elk hunner een krissteek toegebracht, die hun niet dadelijk het leven benam; maar na eenige uren en het doorstaan van de smartelijkste folteringen, den dood ten gevolge had. Door denzelfden vorst werd vóór dien tijd, op een halfuur afstands van de woning van den Europeeschen ambtenaar op Soemba, een zijner onderhoorige kampongs, als straf-oefening, met al hare bewoners, mannelijke en vrouwelijke tot den laatste toe, uitgemoord. Men zal zich mogelijk herinneren, dat een paar jaren geleden, naar aanleiding van een artikel over dit onderwerp in een vaderlandsch dagblad, deze verregaande wreedheden op Nederlandsch gebied ongestraft gepleegd, in de Tweede Kamer werden ter sprake gebracht. Door den Minister van Koloniën werd toen geantwoord, dat van de zijde der Regeering tegen deze gruwelen wel geen andere middelen konden worden aangewend, dan de zedelijke invloed der enkele ambtenaren op Soemba; doch dat dit eiland bijzonder aan te bevelen was voor het werk der christelijke zending. Hiermede werd een onwillekeurig en gewaardeerd getuigenis gegeven van den heilzamen invloed der zending tot verbetering van den ruwen maatschappelijken toestand der heidensche bevolking. Ook meer dan één ambtenaar op Soemba heeft den wensch naar zendelingen officieel te kennen gegeven.

Dat het daareven bedoelde getuigenis van den Minister van koloniën op de ervaring is gegrond, bewijst de maatschappelijke gesteldheid op Rotti, Savoe en een deel van

Timor, waar door onderwijs en Evangelieprediking een betere toestand aanvankelijk is in het leven getreden. Dáár wordt van zulke gruwelen niet meer vernomen; dáár worden geen hoofden van vijanden afgehouden en ten toon gesteld; dáár, ingeval van oorlog, grijsaards, vrouwen en kinderen gespaard, en, mochten soms nog hier en daar dergelijke wreedheden voorkomen, het zijn uitzonderingen, die wel niemand bevreemden kan, die bedenkt, welke onmenselijke wreedheden in het beschaafd en christelijk Europa soms nog worden gepleegd.

De verzachting van zeden, door den invloed van het Evangelie, openbaart zich mede in het betoon van menschlievendheid en bijstand aan hulpbehoevenden, anders bij den ruwen heiden zoo ongewoon. Als voorbeeld mag, onder meer, gelden, dat schipbreukelingen op de kust van Soemba door de heidenen onmeedoogend behandeld en van alles beroofd werden, terwijl in gelijk geval op de kust van Rotti een christelijk hoofd met eenige honderden zijner onderhoorigen ter hulp snelde en den schipbreukelingen alle mogelijke hulp en welwillendheid werd bewezen. Tevens mag niet vergeten worden, dat bij de inlandsche christenen eene zeer in het oog vallende meerdere gehechtheid en aansluiting aan het Nederlandsch Gouvernement gevonden wordt, zoodat de Regeering inderdaad op geen goedkooper wijze haar eigen belang behartigen kan, dan door de bevordering van de uitbreiding van het Christendom.

Die uiterlijke maatschappelijke verbeteringen worden wel eens veel te weinig opgemerkt en gewaardeerd als eene weldadige vrucht der evangelieverkondiging, en toch zou ieder menschenvriend, ieder die prijs stelt op beschaving en ontwikkeling, op verheffing uit den laag gezonken en jammerlijken toestand van ruwheid en bar-

baarschheid, reeds daarom alleen zijn' steun en zijne medewerking aan de christelijke zending niet mogen onthouden.

Evenwel de christen, dien het te doen is om de eer zijns Heeren en der zielen behoud, verlangt meer, — verlangt, dat wat hij, als begenadigde in Christus, voor zichzelf zoo hoog heeft leeren waardeeren „vrede door het bloed des kruises”, als de grootste weldaad voor tijd en eeuwigheid, ook het deel worde van hen, die dat heil nog missen. Hij, die van eigen schuld en ellende diep doordrongen, in zijn' Heiland vindt, wat zijn hart behoeft, vertroost en verblijdt, — hij wenscht ook den heiden aan de voeten van Jezus te zien gebracht tot de erkenning en belijdenis van dien eenigen Naam onder den hemel den menschen tot zaligheid gegeven. En ziet, ook deze vrucht der zending wordt niet te vergeefs gezocht, al zouden we haar ook overvloediger wenschen. We zouden u kunnen wijzen op menigeen, die in eenvoudigheid en ootmoed des harten voor den Heer tracht te wandelen en de oprechtheid zijner belijdenis in zijn leven betoont; op menigen lijdende en diep bedroefde, die in het geloof aan Gods Vadertrouw steun en bemoediging vond op den moeielijken levensweg; op menig ziek- en sterfbed, waar de ervaring van Gods genade in Christus het oog verhelderde, het hart vertroostte en den schrik des doods verwon. We zouden u kunnen wijzen op hen, die zelve de parel van groote waarde gevonden hebbende, den verkregen schat nu ook aanwijzen aan anderen. Wij noemen u alleen een inlandsch hoofd onder de Timoreezen, WILLEM TABÉLAKH, dien wij vroeger met vrouw en kinderen, door belijdenis en Doop in de gemeente van Christus mochten opnemen. Toen wij hem later in het binnenland bezochten, was zijne woning ons

inderdaad eene verrassing. Een goed en ruim steenen gebouw, helder gewit van binnen en van buiten, en voorzien van al de gerieflijkheden eener Europeesche huishouding. Beide echtgenooten beijveren zich, hunne onderhoorigen in den weg der zaligheid naar hun vermogen te onderwijzen. Aan 20 personen kon bij ons bezoek de heilige Doop worden bediend, en een grooter aantal zou in het vorige jaar daaraan zijn toegevoegd, indien ons ongedacht en ongewenscht vertrek en tijdelijk verblijf in het vaderland daarin geen verhindering had gebracht. Ook elders in onzen werkring in het binnenland van Timor ontstond in den laatsten tijd, naar aanleiding van den overgang van eenige hoofden tot het Christendom, eene christelijke gemeente van een paar honderd zielen.

Dat deze eerstelingen uit de woeste Timoreezen reeds allen voorbeeldige christenen zouden zijn, welk verstandige zou het kunnen verwachten? Neen, daar worden nog veel onkunde, bijgeloof en heidensche zeden onder hen gevonden, en dezen zullen ook wel nog niet zoo spoedig geheel onder hen verdwenen zijn. Toch treft het ook dáár reeds, dat de christenen in hunne godsdienstige bijeenkomsten op den dag des Heeren zich kennelijk gunstig onderscheiden van hunne heidensche landgenooten, door voegzame kleeding en zindelijk voorkomen, en ook overigens van velerlei ruwe zeden afstand doen. Hier geldt het inzonderheid den dag der kleine dingen niet te verachten, en waar nog zoo dikke duisternis heerscht, verdient zelfs elk lichtstraaltje, dat die duisternis doordringt, erkenning en waardeering. Het zuurdeeg doorzuurt niet op ééns maar langzaam het geheele deeg.

Het gebeurt niet zelden, dat zendelingen, die pas hun werk aanvangen, veel te klagen hebben over het naam-Christendom van velen, die den naam van Christus be-

lijden, doch in wier wandel nog zooveel onchristelijks overblijft. Ook wij zullen zulke christenen geenszins in bescherming nemen, maar hunne onchristelijke handelingen veeleer met alle kracht bestrijden. Maar toch, men moet billijk oordeelen, in verband met hunne ontwikkeling en omgeving en met de geringe middelen te hunner onderwijzing en opbouwning beschikbaar. Met het oog hierop zou men mogen vragen, of men hun' toestand wel anders kan verwachten? De geschiedenis van de beschaving en het Christendom in Europa kan den zendeling ook dien aangaande veel leeren. En hoe is het dan thans in ons Vaderland gesteld, nadat eeuwen van beschaving en Christendom over hetzelfde zijn heengegaan? Bestaat hier de groote massa der protestanten — om alleen dezen te noemen — uit ware christenen, die hunne belijdenis door hunnen wandel versieren en joden en ongeloovigen tot jaloerschheid verwekken? Of worden ook hier nog maar al te veel al die ondeugden gevonden, die ten allen tijde en onder alle hemelstreken het treurig getuigenis geven van de verdorvenheid der menschen? Hoeveel onchristelijks wordt ook nog hier gevonden! Indien we, teruggekeerd tot onzen werkkring, aan de inlandsche gemeenten daar ginds, verslag moesten geven van onze bevinding in het vaderland, zeker zouden we veel kunnen mededeelen, dat tot dankbare blijdschap wekt, maar ook veel dat grievende teleurstelling zou baren. En wat, bij de verschillende richtingen op godsdienstig gebied, de onderlinge christelijke liefde betreft, zouden wij, met het oog op het woord van den Heer: „hieraan zullen allen erkennen, dat gij mijne discipelen zijt, zoo gij liefde hebt onder elkander”, liefst maar zwijgen van de liefdelooze beoordeeling en bestrijding onderling van mannen, die toch langs denzelfden weg hopen behouden te worden,

wier scherpe pennen tegen elkander gericht, aan hen, die buiten zijn, stof geven tot lasteren.

Wanneer wij, bij al de gebreken van inlandsche christenen, op het goede wijzen, dat hen onderscheidt, dan mogen wij ook in aanmerking brengen, wat zij over hebben voor de verkondiging van het Evangelie in hunne omgeving. Uit een zendingfondsje te Koepang konden we *f* 2000 schenken aan het Nederlandsche zendelingengenootschap voor de zending op het eiland Savoe, *f* 1000 aan de Gosznersche zendelingen JACKSTEIN en PAPE en *f* 500 voor het Seminarie ter opleiding van inlandsche leeraars te Dépok.

Gezette en volhardende arbeid wordt in de christelijke zending onder de heidenen vereischt, en waar die met het oog op den Heer en in zijne kracht wordt volgehouden, blijkt zij nergens te vergeefs te zijn verricht. Ziet de Zuid-Wester-eilanden, noord-oostelijk van Timor gelegen, en nauw verbonden met de namen van BÄR en LUIKKE bij de vrienden der zending van vroeger dagen. Daarheen zond het Nederlandsche zendelingengenootschap in 1826 sommigen zijner zendelingen. Later verklaarden Bestuurders: „Helaas! na vijftienjarigen zeer getrouwen, maar allermoeilijksten en meestal vruchteloozen arbeid moesten wij onze broeders van daar terugroepen.” Daarna werden die eilanden van tijd tot tijd door ambtenaren en schepen onzer marine bezocht. En telkens werd de klacht vernomen en het luide betreurd, dat de zending was opgeheven en de christenen daar van onderwijs en opleiding verstoken, den Islam dreigden toe te vallen. Men vond daar nog zooveel goeds en hulp en welwillende tegemoetkoming, in vergelijking met elders, terwijl de christenen hun' ernstigen wensch uitspraken naar de terugkomst der zendelingen. Eindelijk heeft de Regeering,

op voorstel van het Kerkbestuur te Batavia, zich het lot dezer verlaten christengemeenten aangetrokken en daar een' hulpprediker geplaatst.

BB. en ZZ., tot volharding en lankmoedigheid worden wij geroepen in het werk der zending. „Zie, de landman verwacht de kostelijke vrucht des lands, lankmoedig zijnde over dezelve, tot dat zij den vroegen en spaden regen zal hebben ontvangen.” Zijn ook wij lankmoedig, versterkende onze harten in het geloof aan de trouw en de macht onzes Heeren! Dan zullen wij, al blijft ook de vrucht nog voor ons oog verborgen, niet moede worden in hope te zaaien. Voorwaar de strijd is niet licht, de arbeid veelomvattend. Doch van Hem, die het bevel gaf Zijn Evangelie tot al de volken te brengen, is ook de belofte „Ik ben met u.” Wat vermogen tegen Hem, den Getrouwen en Waarachtigen, dien alle macht gegeven is in hemel en op aarde, wat vermogen tegen Hem al de krachten en machten van het rijk der duisternis? Die met ons is, is de Almachtige. Sterk in Zijne kracht, volharden wij in het werk des Heeren, wetende, dat onze arbeid niet ijdel is in den Heer, wien zij de lof en de eere in alle eeuwigheid!

1882.

W. M. DONSELAAR.

FEB 12 '60 H

